(10). Yule G. Pragmatics. Oxford, Oxford University Press, 1996, 138 p.

Abdusalomova Madinaxon Toxirjon qizi (Namangan davlat Pedagogika instituti;
E-mail: abdusalomovamadina082@gmail.com)

O‘ZBEK TILIDA RAQAMLI DISKURS TA’SIRIDA YANGI SO‘Z YASALISH MODELLARI VA NEOLOGIK TIZIMNING TRANSFORMATSIYASI

Annotatsiya. *Maqolada raqamli diskurs ta’sirida o‘zbek tilida shakllanayotgan yangi so‘z yasa-lish modellari va neologik tizimning transformatsiyasi tahlil qilindi. Tadqiqotda ijtimoiy tarmoqlar, mes-senjerlar, bloglar, onlayn ta’lim va raqamli xizmatlar nutqida faol uchraydigan birliklar kuzatildi. Natija-lar shuni ko‘rsatadiki, neologizmlar faqat tayyor chet so‘zlarni qabul qilish orqali emas, balki o‘zbek tili-ning ichki so‘z yasash imkoniyatlari, gibrid birikmalar, kalkalash, qisqartirish va analitik fe’l modellari-ning faollashuvi orqali yuzaga kelmoqda. Tadqiqotning ilmiy ahamiyati raqamli muhitda leksik tizimning yangilanish jarayonini milliy til imkoniyatlari bilan bog‘lab izohlashidadir.*

Kalit so‘zlar: *raqamli diskurs, neologizm, so‘z yasalishi, gibrid model, leksik transformatsiya, in-ternet tili, ijtimoiy tarmoq, kommunikativ funksiya.*

Абдусаломова Мадинахон Тохиржон кизи (Наманганского государственного педагогического института; E-mail: abdusalomovamadina082@gmail.com)

МОДЕЛИ ОБРАЗОВАНИЯ НОВЫХ СЛОВ И ТРАНСФОРМАЦИЯ НЕОЛОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ПОД ВЛИЯНИЕМ ЦИФРОВОГО ДИСКУРСА В УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация. *В статье анализируются модели образования новых слов и трансформация не-ологической системы узбекского языка под влиянием цифрового дискурса. Рассматриваются еди-ницы, активно встречающиеся в социальных сетях, мессенджерах, блогах, онлайн-образовании и цифровых сервисах. Результаты показывают, что неологизмы формируются не только за счет заимствований, но и благодаря внутренним словообразовательным возможностям узбекского язы-ка, гибридным сочетаниям, калькированию, сокращению и аналитическим глагольным моделям.*

Ключевые слова: *цифровой дискурс, неологизм, словообразование, гибридная модель, лекси-ческая трансформация, язык интернета, социальная сеть, коммуникативная функция.*

Abdusalomova Madinaxon Toxirjon qizi (Namangan State Pedagogical Institute;
E-mail: abdusalomovamadina082@gmail.com)

MODELS OF NEW WORD FORMATION AND TRANSFORMATION OF THE NEOLOGICAL SYSTEM UNDER THE INFLUENCE OF DIGITAL DISCOURSE IN THE UZBEK LANGUAGE

Annotation*. The article examines models of new word formation and the transformation of the neological system in the Uzbek language under the influence of digital discourse. It analyzes units used in social networks, messengers, blogs, online education and digital services. The findings show that neologisms arise not only through borrowing but also through internal word-formation resources of Uzbek, hybrid formations, calquing, shortening and analytic verb models. The study contributes to understanding the renewal of the lexical system in digital communication.*

Keywords: *digital discourse, neologism, word formation, hybrid model, lexical transformation, internet language, social network, communicative function.*

Kirish. Raqamli kommunikatsiya bugungi o‘zbek tilining leksik qatlamiga kuchli ta’sir ko‘rsatayot-gan omillardan biridir. Ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, video-platformalar, elektron ta’lim muhiti va on-layn xizmatlar foydalanuvchini tezkor, ixcham va ta’sirchan ifoda shakllaridan foydalanishga undaydi. Na-tijada kundalik nutqda avval mavjud bo‘lmagan yoki yangi ma’no kasb etgan birliklar paydo bo‘lmoqda. Masalan, kontentchi, repost qilmoq, skrinshotlamoq, trendga chiqmoq, obunachi, izohchi, onlaynlashmoq kabi birliklar raqamli muhit ehtiyojidan kelib chiqqan holda shakllanib, faol kommunikativ vazifa bajar-moqda.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, raqamli diskursda neologizmlar tasodifiy hodisa emas, balki til tizi-mining zamonaviy sharoitga moslashish mexanizmidir. Bunday birliklar yangi predmet, faoliyat, muno-sabat va baholash shakllarini nomlaydi. Ular orqali foydalanuvchi o‘zining raqamli tajribasini ifodalaydi, ijtimoiy mavqeini belgilaydi, axborotga munosabat bildiradi va kommunikativ tezlikka erishadi. Shu bois yangi so‘z yasalish modellari o‘zbek tilining ichki imkoniyatlari, tashqi ta’sirlar va diskursiv ehtiyojlar ke-sishgan nuqtada o‘rganilishi zarur.

Tadqiqotning maqsadi raqamli diskurs ta’sirida o‘zbek tilida yuzaga kelayotgan so‘z yasalish model-larini aniqlash, ularning neologik tizimdagi o‘rnini belgilash va transformatsion xususiyatlarini ilmiy asos-

lashdan iborat. Tadqiqot obyekti sifatida raqamli muloqotda qo‘llanadigan yangi leksik birliklar tanlandi. Predmetini esa affiksatsiya, kompozitsiya, gibridlashuv, kalkalash, qisqartirish va analitik yasalish modellarining kommunikativ vazifalari tashkil etadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Tilshunoslikda neologizm masalasi til taraqqiyoti, semantik yangilanish va kommunikativ ehtiyoj bilan bog‘liq holda talqin qilinadi. O‘zbek tilshunosligida leksik-semantik o‘zgarish, nutq madaniyati va pragmatik birliklar masalalari Sh.Safarov, M.Hakimov, N.Mahmudov, M.Mirtojiyev, R.Rasulov kabi olimlar ishlarida turli nuqtayi nazardan yoritilgan. Xorijiy tadqiqotlarda esa internet tili, kompyuter vositasidagi muloqot va til o‘zgarishi D.Crystal, S.Herring, J.Aitchison, L. Campbell hamda boshqa tadqiqotchilar tomonidan izohlangan [7;1–18 p.].

Mavjud tadqiqotlarda raqamli muloqotning tilga ta’siri, ko‘pincha, umumiy leksik yangilanish yoki internet uslubi doirasida ko‘riladi. Biroq o‘zbek tilida raqamli diskurs natijasida shakllanayotgan so‘z yasalish modellari alohida tizim sifatida yetarlicha tavsiflanmagan. Ayniqsa, chet tilidan kirgan asoslarning o‘zbekcha qo‘shimchalar bilan birikishi, analitik fe’l shakllarining ko‘payishi va semantik kalkalarning milliy tilga moslashuvi ilmiy jihatdan chuqurroq tadqiq etilishi lozim. Mazkur maqola ana shu ilmiy bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda deskriptiv, semantik, struktur-so‘z yasalish, diskursiv-pragmatik va qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Material sifatida ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar, blog matnlari, onlayn ta’lim muhitida uchraydigan umumiy nutq namunalari hamda kundalik raqamli muloqotda faol qo‘llanadigan birliklar tanlandi. Tahlil jarayonida neologizmlar shakliy model, semantik vazifa va kommunikativ funksiya mezonlari asosida guruhlashtirildi.

Tadqiqot uch bosqichda amalga oshirildi. Birinchi bosqichda raqamli diskursda faol uchraydigan yangi birliklar ajratildi. Ikkinchi bosqichda ular so‘z yasalish modeli bo‘yicha tasniflandi. Uchinchi bosqichda neologizmlarning kommunikativ vazifasi, ya’ni, nomlash, baholash, guruhga mansublikni ko‘rsatish, ixchamlik yaratish va ta’sirchanlikni kuchaytirish xususiyatlari tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar. Tahlillar raqamli diskursda yangi so‘z yasalishning bir nechta faol modeli mavjudligini ko‘rsatdi. Birinchi model affiksatsiya bo‘lib, bunda o‘zbek tiliga xos qo‘shimchalar raqamli muhitga oid asoslar bilan birikadi: blogerlik, kontentchi, strimerlik, izohchi, obunachi, onlaynlik. Bu modelda o‘zbek tilining ichki so‘z yasash vositalari yangi kommunikativ maydonga moslashadi. Masalan, contentchi birligi shaxsning kasbiy yoki yarim kasbiy raqamli faoliyatini bildiradi, obunachi esa oddiy “a’zo” ma’nosidan tashqari ijtimoiy tarmoqdagi auditoriya a’zosi sifatida yangi semantik vazifa bajaradi.

Ikkinchi model gibrid yasalishdir. Bunda inglizcha yoki xalqaro asos o‘zbekcha grammatik vosita bilan birikadi: skrinshotlamoq, like bosmoq, repost qilmoq, story qo‘ymoq, trendga chiqmoq, chatlashmoq. Ushbu birliklarda semantik markaz, ko‘pincha, chet tilidan olingan asosda, grammatik shakllanish esa o‘zbek tilida bo‘ladi. Bu holat neologik tizimda aralash modelning mahsuldorligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, -la qo‘shimchasi va “qilmoq”, “bo‘lmoq”, “chiqmoq”, “qo‘ymoq” kabi yordamchi fe’llar raqamli harakatlarni ifodalashda faol ishlatiladi.

Uchinchi model semantik transformatsiyadir. Avvaldan mavjud so‘zlar raqamli muhitda yangi ma’no kasb etadi: sahifa, tarmoq, do‘st, kuzatuvchi, izoh, ulashish, ko‘rish, obuna. Masalan, sahifa so‘zi an’anaviy kitob sahifasini bildirgan bo‘lsa, raqamli diskursda shaxsiy profil, axborot maydoni yoki ijtimoiy tarmoqdagi kanal ma’nosida qo‘llanadi. Tarmoq so‘zi ham faqat aloqa tizimi emas, balki ijtimoiy kommunikatsiya maydonini bildiruvchi birlikka aylangan.

1-jadval

Raqamli diskursda so‘z yasalish modellarining namoyon bo‘lishi

Model	Misollar	Kommunikativ vazifa
Affiksatsiya	kontentchi, obunachi, blogerlik	shaxs, faoliyat va maqomni nomlash
Gibrid yasalish	skrinshotlamoq, repost qilmoq	raqamli harakatni ifodalash
Semantik kengayish	sahifa, tarmoq, kuzatuvchi	eski birlikka yangi ma’no yuklash
Qisqartirish	SMM, IT, QR, AI	tezkor va ixcham aloqa yaratish

To‘rtinchi model qisqartma va xalqaro belgilar asosida shakllanadi. SMM, IT, QR, AI, UX, CV kabi birliklar yoshlar, ta’lim, reklama, texnologiya va xizmat ko‘rsatish diskursida faol ishlatiladi. Ularning o‘zbek tiliga kirishi, ko‘pincha, talaffuz va kontekst orqali moslashadi. Bunday birliklar ilmiy-texnik mazmunni qisqa ifodalash, professional guruhga mansublikni ko‘rsatish va axborotni tez uzatish vazifasini bajaradi.

Raqamli diskurs ta’sirida neologik tizimning transformatsiyasi uch yo‘nalishda ko‘zga tashlanadi. Birinchidan, yangi birliklarning paydo bo‘lish tezligi ortmoqda. Ikkinchidan, so‘z yasalish modellarida gib-

ridlik kuchaymoqda. Uchinchidan, kundalik nutq, media tili va kasbiy terminologiya o‘rtasidagi chegaralar yumshamoqda. Natijada neologizmlar avval tor guruh nutqida paydo bo‘lib, keyinchalik, ommaviy kommunikatsiyaga o‘tmoqda. Masalan, kontent, trend, repost, skrin, story kabi birliklar dastlab internet foydalanuvchilari orasida ishlatilgan bo‘lsa, hozir kundalik muloqotda ham uchraydi.

Neologizmlarning pragmatik jihati ham muhimdir. Ular faqat nomlash vositasi emas, balki baholash, yaqinlik yaratish, zamonaviylikni ko‘rsatish va muloqot tezligini oshirish vositasi sifatida xizmat qiladi. Masalan, “trendga chiqdi” ifodasi oddiy ommalashish ma’nosini emas, balki e’tibor markaziga tushish, ijtimoiy tasdiq olish va auditoriya qiziqishini uyg‘otish ma’nolarini ham o‘z ichiga oladi. “Kontentchi” birligi esa nafaqat faoliyat egasini, balki raqamli ijodkorlik bilan bog‘liq ijtimoiy rolni ham bildiradi.

Xulosa va takliflar. Tadqiqot natijalari raqamli diskurs o‘zbek tilida yangi so‘z yasalish modellarini faollashtirayotganini ko‘rsatdi. Affiksatsiya, gibrid yasalish, analitik fe’l konstruktsiyalari, semantik kengayish, qisqartirish va kalkalash hozirgi neologik tizimning asosiy shakllanish manbalari sifatida namoyon bo‘lmoqda. Bu jarayon o‘zbek tilining passiv qabul qiluvchi emas, balki yangi kommunikativ sharoitga moslashuvchi faol tizim ekanini ko‘rsatadi.

Maqolada aniqlanishicha, raqamli neologizmlar tilning leksik boyishini, yangi ijtimoiy rollarning nomlanishini va kommunikativ ixchamlikning kuchayishini ta’minlaydi. Shu bilan birga, ularni me’yorlashtirish, imlo va uslubiy qo‘llanishini tartibga solish, o‘zbekcha muqobillarini ishlab chiqish va ta’lim jarayonida to‘g‘ri izohlash muhim vazifa bo‘lib qoladi. Kelgusida raqamli neologizmlarni korpus asosida chastota, kontekst va yosh guruhlari bo‘yicha tadqiq etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Safarov Sh. Pragmalingvistika. Toshkent, “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi”, 2008, 286-bet.
(2). Hakimov M. O‘zbek pragmalingvistikasi asoslari. Toshkent, “Akademnashr”, 2013, 176-bet.
(3). Mahmudov N. Til va madaniyat. Toshkent, “O‘zbekiston”, 1992, 96-bet.
(4). Mirtojiyev M. O‘zbek tili semasiologiyasi. Toshkent, “Mumtoz so‘z”, 2010, 288-bet.
(5). Rasulov R. Umumiy tilshunoslik. Toshkent, “Fan va texnologiya”, 2010, 248-bet.
(6). Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G., Qurbonova M., Yunusova Z., Abuzalova M. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent, “Fan va texnologiya”, 2009, 416-bet.
(7). Crystal D. Internet Linguistics: A Student Guide. – London: Routledge, 2011. – 192 p.
(8). Herring S.C. Computer-Mediated Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives. – Amsterdam: John Benjamins, 1996, 314 p.
(9). Aitchison J. Language Change: Progress or Decay? Cambridge, Cambridge University Press, 2013, 328 p.
(10). Yule G. The Study of Language. Cambridge, Cambridge University Press, 2020, 392 p.

Habiyaliyeva Madina Xolmurod qizi (Namangan davlat Pedagogika instituti;
E-mail: habiyaliyevamadina1212@gmail.com)

O‘ZBEK RAQAMLI DISKURSIDA MULTIMODAL PRAGMATIK BIRLIKLARNING SHAKLLANISH MEXANIZMLARI VA KOMMUNIKATIV TA’SIR STRATEGIYALARI

Annotatsiya. *Maqolada o‘zbek raqamli diskursida multimodal pragmatik birliklarning shakllanish mexanizmlari va kommunikativ ta’sir strategiyalari tadqiq etiladi. Raqamli kommunikatsiyada so‘z, grafik belgi, hashtag, mem, gif, ovozli xabar, qisqartma va tipografik ta’kid kabi verbal hamda noverbal vositalar birgalikda ishlash orqali yangi pragmatik ma’no hosil qiladi. Tadqiqotda diskurs-pragmatik, lingvosemiotik va kontekstual tahlil usullari asosida semantik siqilish, kontekstual moslashuv, gibridlanish, indeksallashuv va konvensionallashuv mexanizmlari aniqlanadi.*

Kalit so‘zlar: *raqamli diskurs, multimodal birlik, pragmatik ma’no, hashtag, mem, grafik belgi, kommunikativ ta’sir, lingvosemiotika, o‘zbek tili.*

Хабиялиева Мадина Холмурод кизи (Наманганский государственный педагогический институт; E-mail: habiyaliyevamadina1212@gmail.com)

МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНЫХ ПРАГМАТИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ И СТРАТЕГИИ КОММУНИКАТИВНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ В УЗБЕКСКОМ ЦИФРОВОМ ДИСКУРСЕ

Аннотация. *В статье исследуются механизмы формирования мультимодальных прагматических единиц и стратегии коммуникативного воздействия в узбекском цифровом дискурсе. Рассматриваются слово, графический знак, хештег, мем, gif, голосовое сообщение, сокращение и типографическое выделение как средства цифровой коммуникации. Выявляются механизмы семанти-*